

## Doplnění gramatiky 10. lekce (Bartoňkova skripta)

### STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV

Většina přídavných jmen může vyjadřovat zvláštními tvary trojí stupeň vlastnosti:

- **pozitiv** I. stupeň – vyjadřuje základní míru nějaké vlastnosti, např. „krátký“
- **komparativ** II. stupeň – vyjadřuje větší míru nějaké vlastnosti, např. „kratší“
- **superlativ** III. stupeň – vyjadřuje největší míru dané vlastnosti, např. „nejkratší“

### Komparativ

Komparativ (II. stupeň) se tvoří od **adjektiv všech deklinací** přidáním koncovky **-ior** (pro **maskulina** a **feminina**) a **-ius** (pro **neutra**) k adjektivnímu kmeni, který získáme odstraněním koncovky od genitivu singuláru:

pozitiv	gen. pozitivu	sg. komparativ	překlad
<i>altus, a, um</i>	<i>alt-ī</i>	<i>alt-ior, alt-ius</i>	vyšší, dost (poněkud, příliš) vysoký
<i>dulcis, e</i>	<i>dulc-is</i>	<i>dulc-ior, dulc-ius</i>	sladší, příliš sladký
<i>fēlix</i>	<i>fēlic-is</i>	<i>fēlic-ior, fēlic-ius</i>	šťastnější, dost šťastný

V genitivu sg. mají **všechny rody** koncovku **-iōris**. Komparativy adjektiv se skloňují jako substantiva 3. deklinace se souhláskovým kmenem (vzory *victor, nomen*). V ablativu singuláru tedy mají **-e**, v genitivu plurálu **-um** a v nominativu, akuzativu a vokativu plurálu neuter **-a**.

Stejně jako v ostatních případech platí i zde pravidlo o skloňování neuter. Jejich akuzativ a nominativ singuláru je proto shodný s nominativem (zakončen na **-ius**), ačkoliv ve všech ostatních pádech mají sufix **-ior-**.

	m. + f. singulár	n. n.	m. + f. plurál	n. n.
nom.	<i>alt-ior</i>	<i>alt-ius</i>	<i>alt-iōrēs</i>	<i>alt-iōra</i>
gen.		<i>alt-iōris</i>		<i>alt-iōrum</i>
dat.		<i>alt-iōrī</i>		<i>alt-iōribus</i>
ak.	<i>alt-iorem</i>	<i>alt-ius</i>	<i>alt-iōrēs</i>	<i>alt-iōra</i>
vok.	<i>alt-ior</i>	<i>alt-ius</i>	<i>alt-iōrēs</i>	<i>alt-iōra</i>
abl.		<i>alt-iōre</i>		<i>alt-iōribus</i>

Skloňování komparativu je tedy odlišné od skloňování adjektiv 3. deklinace:

	singulár		plurál	
	pozitiv	komparativ	pozitiv	komparativ
nom.	brev-is, brev-e	brev-ior, brev-ius	brev-ēs, brev-ia	brev-iōr-ēs, brev-iōr-a
gen.	brev-is	brev-iōr-is	brev-ium	brev-iōr-um
dat.	brev-ī	brev-iōr-ī	brev-ibus	brev-iōr-ibus
ak.	brev-em, brev-e	brev-iōr-em, brev-ius	brev-ēs, brev-ia	brev-iōr-ēs, brev-iōr-a
vok.	brev-is, brev-e	brev-ior, brev-ius	brev-ēs, brev-ia	brev-iōr-ēs, brev-iōr-a
abl.	brev-ī	breviōr-e	brev-ibus	brev-iōr-ibus

**Užití komparativu:**

1. **Srovnání vlastností** dvou osob nebo věcí, přičemž **druhý člen** srovnání je v **prostém ablativu** (*ablativus comparationis*) nebo je uvozen **spojkou quam** „než“. Jméno, které následuje po spojce *quam* je v pádě, který vyžaduje věta. Např.:

*Paulus matri est similior quam patri.* Paulus je více podoben matce než otci.  
*Nihil tua vita carius (est).* Nic není dražší než tvůj život.  
*Dignitas, quā nihil potest esse praestantius.* Důstojnost, nad níž nemůže být nic důležitějšího (významnějšího).

2. **Komparativ absolutní** neuvádí srovnání a vyjadřuje **vysokou míru** určité vlastnosti. Do češtiny jej překládáme pomocí příslovcí „poněkud, značně, příliš, dost“ ... + pozitiv adjektiva.

*Responsum tuum brevius erat.* Tvá odpověď byla poněkud/příliš krátká.

**Překlad českého „mnohem“**

České „mnohem“ v kombinaci s komparativem (mnohem krásnější, mnohem lepší atd.) se do latiny překládá pomocí *multo*, které se přidá před komparativ podobně jako v češtině.

*Multo* je samo neměnné a nijak neovlivňuje tvar komparativu (je v pádě, rodu a čísle vyžadovaném větou). Např.:

*puer (puella) multo pulchrior*      *pueri (puellae) multo pulchriores*  
 mnohem krásnější chlapec (dívka)      mnohem krásnější chlapci (dívky)  
*oppidum multo pulchrius*      *oppida multo pulchriora*  
 mnohem krásnější město      mnohem krásnější města

**Superlativ**

Superlativ (III. stupeň) se tvoří třemi způsoby, pro všechny jsou typické zdvojené hlásky, a to buď *-ss-*, *-rr-* nebo *-ll-*. Všechny superlativy se skloňují jako **adjektiva 1. a 2. deklinace**.

1. Od většiny adjektiv všech deklinací se tvoří připojením koncovek ***-issimus*** (pro maskulina), ***-issima*** (pro feminina) a ***-issimum*** (pro neutra) k adjektivnímu kmeni.

pozitiv	adjektivní kmen	superlativ	překlad
<i>altus, a, um</i>	<i>alt-ī</i>	<i>alt-issimus, a, um</i>	nejvyšší, velmi (převelice) vysoký
<i>dulcis, e</i>	<i>dulc-is</i>	<i>dulc-issimus, a, um</i>	nejsladší, velmi sladký, přesladký
<i>fēlix</i>	<i>fēlic-is</i>	<i>fēlic-issimus, a, um</i>	nejšťastnější, převelice šťastný

2. Adjektiva **všech deklinací** zakončená v nom. sg. maskulina na ***-er*** tvoří superlativ připojením koncovek ***-rimus*** (pro maskulina), ***-rima*** (pro feminina), ***-rimum*** (pro neutra) k **nom. sg. maskulina**, tedy **nikoli ke kmeni**.

pozitiv	superlativ	překlad
<i>asper, a, um</i>	<i>asper-rimus, a, um</i>	nejdrsnější, velmi drsný
<i>pulcher, chrum</i>	<i>pulcher-rimus, a, um</i>	nejkrásnější, velmi krásný, překrásný
<i>acer, acris, acre</i>	<i>acer-rimus, a, um</i>	nejostřejší, velmi ostrý

3. Následujících **šest adjektiv**, zakončených v nom. sg. maskulina na **-ilis**, tvoří superlativ přidáním koncovky **-limus** (pro maskulina), **-lima** (pro feminina), **-limum** (pro neutra) k **adjektivnímu kmeni**:

pozitiv		adjektivní kmen	superlativ	překlad
<i>facilis, e</i>	snadný	<i>facil-is</i>	<i>facil-limus, a, um</i>	nejsnazší, velmi snadný
<i>difficilis, e</i>	obtížný	<i>difficil-is</i>	<i>difficil-limus, a, um</i>	nejtěžší, velmi obtížný
<i>similis, e</i>	podobný	<i>simil-is</i>	<i>simil-limus, a, um</i>	nejpodobnější, nejvíce podobný, velmi podobný
<i>dissimilis, e</i>	nepodobný	<i>dissimil-is</i>	<i>dissimil-limus, a, um</i>	nejvíce nepodobný, velmi nepodobný
<i>gracilis, e</i>	štíhlý	<i>gracil-is</i>	<i>gracil-limus, a, um</i>	nejštíhlejší, velmi štíhlý
<i>humilis, e</i>	nízký	<i>humil-is</i>	<i>humil-limus, a, um</i>	nejnižší, velmi nízký

**Ostatní adjektiva** zakončená v nom. sg. na **-ilis** tvoří superlativ **pravidelně**, tj. přidáním koncovky **-issimus, a, um** k adjektivnímu kmeni, např.:

<i>utilis, e</i>	užitečný	<i>util-is</i>	<i>util-issimus, a, um</i>	nejužitečnější, velmi užitečný
------------------	----------	----------------	----------------------------	--------------------------------

#### Užití superlativu:

- Vyjadřuje **nejvyšší míru vlastnosti** ve vztahu **ke všem ostatním** předmětům či osobám, přičemž tyto stojí většinou v **genitivu partitivním**, popř. mohou být v **ablativu s předložkami ex, de** nebo v akuzativu s předložkou *inter*.  
*Ille vir audacissimus omnium est.* Ten člověk je nejodvážnější ze všech.  
*Ille vir audacissimus ex omnibus est.* Ten člověk je nejodvážnější ze všech.  
*Ille vir audacissimus inter omnes est.* Ten člověk je nejodvážnější ze všech.
- Superlativ absolutní** stojí samostatně a vyjadřuje **velmi vysokou míru vlastnosti**. Do češtiny jej překládáme příslovcem „**velmi**“ + **pozitiv** nebo pomocí předpon „**pře-, pra-**“.“  
*mons altissimus* velmi vysoká (převysoká) hora

#### Nepravidelné stupňování

Některá adjektiva vytvářejí nepravidelné tvary komparativu a superlativu:

<i>bonus, a, um</i>	dobrý	<i>melior, melius</i>	<i>optimus, a, um</i>
<i>malus, a, um</i>	špatný, zlý	<i>peior, peius</i>	<i>pessimus, a, um</i>
<i>magnus, a, um</i>	velký	<i>maior, maius</i>	<i>maximus, a, um</i>
<i>parvus, a, um</i>	malý	<i>minor, minus</i>	<i>minimus, a, um</i>
<i>multus, a, um</i>	mnohý	<i>plūs (n.)</i>	<i>plūrimus, a, um</i>

#### Plūs, plūrēs, plūra

Komparativ *plūs* „více“ je vlastně neutrum substantivní, které se používá většinou pouze v nominativu a akuzativu. Pojí se podobně jako neutrum *multum* s genitivem partitivním podstatných jmen hromadných a látkových, např.:

<i>mutum auri</i>	hodně zlata
<i>plus pecuniae</i>	více (větší množství) peněz
<i>plus auri</i>	více (větší množství) zlata

Kromě tohoto tvaru se používá ještě genitivu *plūris* ve spojení se slovesy významové skupiny „cenit si, hodnotit“, např.:

*existimare, habere, ducere pluris*                      více si cenit, více si vážit

V **plurálu** má toto adjektivum **všechny tvary**. V **genitivu plurálu** však má proti ostatním komparativům koncovku **-ium**.

	m. + f.	n.
nom.	<i>plūrēs</i>	<i>plūra</i>
gen.	<i>plūrium</i>	
dat.	<i>plūribus</i>	
ak.	<i>plūrēs</i>	<i>plūra</i>
vok.	<i>plūrēs</i>	<i>plūra</i>
abl.	<i>plūribus</i>	

Např.: *plures arbores*

více stromů

### **Maior, minor nātū**

České „mladší“, „nejmladší“ a „starší“, „nejstarší“ latina vyjadřuje pomocí komparativů a superlativů adjektiv *magnus* a *parvus*, ke kterým připojuje ablativ *nātū*, tj. doslova „narozněním“.

*(filius) maior nātū*                      starší (syn)                      *(filius) maximus nātū*                      nejstarší (syn)  
*(filius) minor nātū*                      mladší (syn)                      *(filius) minimus nātū*                      nejmladší (syn)

Plurálu *maiōrēs, um* se používá ve významu „předkové“ (např. *mōre maiōrum* „podle zvyku předků“).

### **Opisné stupňování**

Adjektiva zakončená v nom. sg. maskulina na **-eus, -ius, -uus** tvoří tzv. **stupňování opisné**, tj. **komparativ** pomocí adverbia *magis* (více) a **superlativ** pomocí adverbia *maximē* (nejvíce). Tato adverbia se pojí s pozitivem adjektiva příslušného rodu.

*necessarius, a, um*                      nezbytný                      *magis necessarius, a, um*                      *maxime necessarius, a, um*  
*idoneus, a, um*                      vhodný                      *magis idoneus, a, um*                      *maxime idoneus, a, um*

### **Nedoložený nebo málo užívaný pozitiv**

U některých adjektiv známe pouze nepravidelné tvary komparativů a superlativů. U jiných se pozitiv sice dochoval, ale užívá se jen v ustálených spojeních nebo ve specifickém významu (např. *dī inferī* „podsvětní bohové“, *dī superī* „nebešťané“, *posterō diē* „druhého/následujícího dne“, *posterī, -ōrum, m.* „potomci“). Přehled najdete u Novotného, §65.

U adjektiv jako *īnfimus, extrēmus, summus, ....* záleží na jejich postavení k substantivu, které rozvíjejí. Stojí-li za substantivem, vztahují se k věci jako celku; předcházejí-li substantivu, vyjadřují pouze část věci, např.:

*mons summus*  
*summus mons*

nejvyšší hora  
vrchol hory

**TVOŘENÍ ADVERBIÍ**

1. Od adjektiv **1. a 2. deklinace** tvoříme adverbia přidáním koncovky **-ē** ke **kmeni**, který dostaneme **odtržením** koncovky **-ī** od **genitivu singuláru** maskulina. Např.:

nom.	gen.	adverbium
<i>clārus, a, um</i>	<i>clār-ī</i>	<i>clār-ē</i>
<i>asper, era, erum</i>	<i>asper-ī</i>	<i>asper-ē</i>
<i>pulcher, chra, chrum</i>	<i>pulchr-ī</i>	<i>pulchr-ē</i>

2. Od adjektiv **3. deklinace** tvoříme adverbia přidáním koncovky **-iter** nebo **-er** ke **kmeni**, který dostaneme **odtržením** koncovky **-is** od **genitivu singuláru**. Koncovku **-er** přidáváme k těm kmenům adjektiv, která jsou v nom. sg. zakončena na **-āns, -ēns** a v gen. sg. na **-antis, -entis**. V **ostatních případech** přidáváme koncovku **-iter**. Např.

nom.	gen.	adverbium
<i>ācer, acris, acre</i>	<i>ācr-is</i>	<i>ācr-iter</i>
<i>brevis, e</i>	<i>brev-is</i>	<i>brev-iter</i>
<i>fēlix</i>	<i>fēlic-is</i>	<i>fēlic-iter</i>
<i>sapiēns</i>	<i>sapient-is</i>	<i>sapient-er</i>
<i>prūdēns</i>	<i>prūdent-is</i>	<i>prūdent-er</i>

Několik adverbí se tvoří nepravidelně:

<i>bonus, a, um</i>	<i>bene</i>	dobře
<i>malus, a, um</i>	<i>male</i>	špatně
<i>facilis, e</i>	<i>facile</i>	snadno, lehce
<i>difficilis, e</i>	<i>difficulter, non facile</i>	obtížně, nesnadno
<i>audāx, cis</i>	<i>audācter</i>	směle, opovážlivě

Některá adverbia jsou ustrnulé pády adjektiv (ak. sg. i pl., abl. sing. i pl.), např.:

<i>cēterum</i>	ostatně	<i>falsō</i>	neprávem
<i>multum</i>	mnoho	<i>rārō</i>	zřídka
<i>paulum</i>	málo	<i>necessāriō</i>	nutně, nevyhnutelně
<i>postrēmum</i>	konečně, nakonec	<i>tūtō</i>	bezpečně
<i>aliās</i>	jindy	<i>citō</i>	rychle

Latina má i další adverbia, která nejsou tvořena od adjektiv, např. *saepe* „často“ nebo *ibi* „tam“.

**STUPŇOVÁNÍ ADVERBIÍ**

Komparativ adverbii odpovídá komparativu adjektiv neuter v akuzativu singuláru (koncovka -*ius*). Komparativ adverbia tedy dostaneme tak, že od příslušného adjektiva vytvoříme tvar komparativu pro neutra (např. pro *breviter* „krátce“ od adjektiva *brevis, e* „krátký“, tj. *brevius*).

Superlativ adverbii se tvoří připojením koncovky *-ē* ke kmeni superlativu adjektiv, tj. tvoří se stejně jako adverbia od adjektiv 1. a 2. deklinace. Superlativ adverbia tedy dostaneme tak, že od příslušného adjektiva vytvoříme superlativ, od genitivu odtrhneme *-ī* a přidáme koncovku *-ē* (např. pro *breviter* „krátce“ od adjektiva *brevis, e* „krátký“: *brevissimus* → *brevissim-ī* → *brevissim-ē*).

<i>honestē</i>	čestně	<i>honestius</i>	čestněji	<i>honestissimē</i>	nejčestněji
<i>pulchrē</i>	krásně	<i>pulchrius</i>	krásněji	<i>pulcherrimē</i>	nejkrásněji
<i>breviter</i>	krátce	<i>brevius</i>	kratčeji	<i>brevissimē</i>	nejkratčeji
<i>difficulter</i>	nesnadno, obtížně	<i>difficilius</i>	obtížněji	<i>difficillimē</i>	nejobtížněji
<i>dubiē</i>	nejistě	<i>magis</i>	s větší	<i>maximē</i>	s největší
		<i>dubiē</i>	nejjistotou	<i>dubiē</i>	nejjistotou

**Nepravidelné stupňování:**

<i>male</i>	špatně	<i>peius</i>	hůře	<i>pessimē</i>	nejhůře
<i>bene</i>	dobře	<i>melius</i>	lépe	<i>optimē</i>	nejlépe
<i>magnopere</i>	velmi	<b><i>magis</i></b>	více	<i>maximē</i>	nejvíce
<i>paulum</i>	málo	<i>minus</i>	méně	<i>minimē</i>	nejméně
<i>multum</i>	mnoho	<i>plūs</i>	více	<b><i>plūrimum</i></b>	nejvíce

Adverbia od adjektiv s nepravidelným stupňováním se stupňují ve většině případů podle stejných pravidel jako ostatní adverbia. Odlišný je tvar *magis* „více“ a superlativ *plūrimum* „nejvíce, nejčetněji“.

**Použití komparativu a superlativu adverbii**

Použití komparativu a superlativu adverbii je obdobné jako u adjektiv:0

- **vyjádření srovnání:** ablativ srovnávací nebo spojka *quam*;
- **absolutní užití** pro vyjádření maximální míry vlastnosti: překlad pomocí „poněkud“, „velmi“, „pře-“, apod. stejně jako u adjektiv.

**DEPONENTNÍ SLOVESA TYPU CAPIŌ**

K tzv. smíšené konjugaci (typ *capiō*) patří i deponentní slovesa, např. *morior, morī, mortuus sum* „zemřít“ nebo *patior, patī, passus sum* „trpět“. Tvary deponentních sloves typu *capiō* se tvoří stejně jako tvary příslušných sloves nedeponentních, mají však pasivní význam, např. *caperetur* „byl by chytán“ a *moretur* „umíral by“ nebo *capiuntur* „jsou chytáni“ a *moriuntur* „umírají“.

**PŘEHLED KONJUGACÍ**

Příslušnost slovesa ke konjugaci poznáme podle zakončení 1. os. sg. indikativu přítomného aktiva a infinitivu přítomného aktiva. Tyto informace najdeme ve slovníku.

	1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	4. konjugace	Typ <i>capiō</i>
1. os. sg. ind. prez. akt.	-ō	-eō	-ō	-iō	-iō
inf. prez. akt.	-āre	-ēre	-ere	-īre	-ere
příklad	<i>laudō, āre</i> <i>narrō, āre</i>	<i>moneō, ēre</i> <i>videō, ēre</i>	<i>legō, ere</i> <i>parcō, ere</i>	<i>audiō, īre</i> <i>oboediō, īre</i>	<i>capiō, ere</i> <i>fugiō, ere</i>

U deponentních sloves je to stejné, místo aktivních tvarů jsou příslušné tvary pasivní:

	1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	4. konjugace	Typ <i>capiō</i>
1. os. sg. ind. prez. akt.	-or	-eor	-or	-ior	-ior
inf. prez. akt.	-ārī	-ērī	-ī	-īrī	-ī
příklad	<i>hortor, ārī</i>	<i>vereor, ērī</i>	<i>loquor, ī</i>	<i>blandior, īrī</i>	<i>morior, ī</i>